
Nova Aleksandrija ili stari Vavilon

Author(s): Bogdan BOGDANOVIĆ

Source: *Urbani Izziv*, november 1993, No. 23/25, MESTO - BIVANJE IN STANOVANJE (november 1993), pp. 113-115

Published by: Urbanistični inštitut Republike Slovenije

Stable URL: <https://www.jstor.org/stable/44164429>

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at <https://about.jstor.org/terms>



This content is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0). To view a copy of this license, visit <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.



Urbanistični inštitut Republike Slovenije is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Urbani Izziv*

JSTOR

bodoče ureditve / <gradivo so pripravili Janez Bizjak, Saša Dalla Valle, Miha Marenče, Breda Ogorelec ; izdelava kart Saša Dalla Valle, Ana Ilar>. - Bled : Triglavski narodni park, 1992. - 78 str., 7 graf. pril. : ilustr. ; 30 cm. - (Strokovna knjižnica Triglavskega narodnega parka. Razprave in raziskave ; 1)

WHITBREAD, Michael

Tackling vacant land : an evaluation of policy instruments for tackling urban land vacancy / Michael Whitbread, Diana Mayne, David Wickens ; <published by> Department of the Environment. - 1st published. - Lon-

don : HMSO, 1991. - X, 85 str. : ilustr. ; 30 cm. - (Inner Cities Research Programme)
ISBN 0-11-752434-4

WOOD, Christopher

Monitoring environmental assessment and planning : a report by the EIA Centre Department of Planning and Landscape University of Manchester for the Department of the Environment / Christopher Wood, Carys Jones. - 1st published. - London : HMSO, 1991. - XII, 51 str. : ilustr. ; 30 cm
ISBN 0-11-752436-0



Bogdan BOGDANOVIĆ

Nova Aleksandrija ili stari Vavilon

Za vreme boravka u Parizu govorilo se o Sarajevu sa zebnjom, sa ljubavlju, jedva pomalo i sa nadom. Najčešće se postavljalo pitanje: šta, na koji način i odakle otpočeti? Nedoumica je, zahvaljujući jednoj mojoj neopretnoj upadnici označena kao "razmišljanje jednog rezervnog kapetana ili kako pretrčati prvih sto metara". Posle, ova je parafraza ostala kao šifra za scenario koji ću pokušati da izložim.

Prvo bi, vajkali smo se, valjalo nekom iznenadom i efikasnom akcijom međunarodnih snaga osloboditi opsađeni i namučeni grad. Zatim bi na red došla organizovanje jednog privremenog bosanskog gradadržave, stavljenog odmah pod međunarodnu zaštitu. Dalja sudbina Sarajeva sama bi se od sebe nametnula. Najnužnija fizička restrukturalizacija grada, koji se iz stanja osuđenosti na smrt vraća u život, značila bi istovremeno i njegovo duhovno prikupljanje. Na jednom malom, ali ne i beznačajnom sektoru obolelog istočnoevropskog prostora, uspostavile bi se ponovo gradske norme kulturne, verske i nacionalne tolerancije ... Govorilo se, razgovaralo se i o nekom "plemenitom sinkretizmu".

Grad sa neosporno najdužom tradicijom zajedničkog života u ovom delu sveta, ima prava na izuzetnu ulogu. Njegove formule (umnogome, već ih znamo!) bile bi prihvatljive kao simbolična paradigma. Jer, ako budući mir ne bude gradski, ako ne bude pax urbana, biće varvarski, biće mir tla i krvi, svuda, pa i na asfaltu ...

Na pitanje na kakav se to sinkretizam mislilo, gotovo slučajno pao je odgovor: pa, recimo, na sinkretizam "aleksandrijskog tipa".

Poređenje sa Aleksandrijom nametnulo se, možda, i zbog spaljene sarajevske biblioteke. Ili je, možda, naziv helenističkog grada, budući sam po sebi neodoljiva metafora, otvorio mogućnost da se sažeto označi mnogo šta što bi inače zahtevalo duga i zaobilazna objašnjenja. Ovako ili onako, u našim daljim razgovorima o budućnosti - o slobodnom Sarajevu se govorilo kao o nekoj istočnoevropskoj, pa i evropskoj Novoj Aleksandriji.

Slika veleplepnog grada je povremeno treperila pred nama. Biću precizniji: mislili smo na duhovnu veleplepnost. Svetlucali su obrisi i vrhovi mnogih znanja i učenja, mnogih višeslojnih mudrosti. Sarajevo se u mašti sagovornika postepeno preobraćalo u nekakav idealan grad u nepreglednom moru prljavština ovog rata, u grad neobolelih, grad nezahvaćen sidom nacionalizma. Zamisljali smo ga kao grad-pribežište mnogih prognanih i odbeglih, uvređenih i zgađenih, onih što još uvek umeju pomalo i da misle, pa ih, valjda zato, staromodno nazivaju intelektualcima, ili slobodnim intelektualcima. U Novoj Aleksandriji našli bi možda oni svoje mesto pod suncem. Njihova bi reč, u slavu Reči koja se još nije odrekla božanskog prava na smisao, zacelo zvučala jerećički. Zar bi drukčije moglo biti?

Došao je bio zatim trenutak da naše domaćine poistih i bez hvalisavosti, podsetima kako je država Bosna jednom u istoriji Evrope bila refugium haereticorum. Davala je, u više navrata, širokogrudno utočište verskim nekonformistima. Sa istoka ih je proterivao i sekao im jezike veliki župan Stefan Nemanja, a sa zapada su, nešto docnije, naročito iz Italije, pristizali izbegli patareni i katari. I jedni, i drugi, i treći zasnivali su svoja učenja na dalekim gnostičarskim uspomenu, pa je i to, valjda, bio razlog da se igrom asocijacija Sarajevo još jednom poveže sa Aleksandrijom.

No, da ne bismo zauvek ostali u hataru snova i da bismo snoviđenjima dodali malo i onog svakodnevnog "pečenja jarećeg"¹, učestano smo podsećali da Nova Aleksandrija svoju ulogu neće ispuniti bez velike, moćne, premoćne i istinoljubive televizije koja bi pokrila čitav prostor svih jugo-državica. Jer, pax urbana se neće ni u kom slučaju uspostaviti i održati bez korenite denacifikacije i de-tribalizacije, a ni jednog ni drugog nema bez reedukacije. I, eto, opet smo kot televizije. Ovaj prljavi rat, čak ako se diplomatskim i političkim sredstvima nekako i zataška i primiri, ostaće ipak u glavam ljudi i tinjaće tamo sve dok se opet ne razbukti.

Pominjanje televizije uvodilo je uvek u razgovore stvarnu stvarnost, pa i onu tobožnju stvarnost koju beogradska televizija svesrdno nudi. Sledstveno, otvarala su se mnoga dalja pitanja, sumorna, sumračna, mračna, zastrašujuća. Naše je prijatelje, na primer, zanimalo da li mi sami umemo, bar donekle, naslutiti otkuda toliki anti-gradski porivi utkani u osnovne motore ovog rata?

Otkuda ta gotovo paradna semiologija destrukcije? Verovatno su imali u vidu onu neshvatljivu izložbu o zatiranju Vukovara koja se, pre godinu-dve, tako sramno hvastala zlodelom rušenja ovog grada. Na naslućuje li se, pitali su, neka vrsta eksplicitnog programa iz takvih manifestacija. Da li motive, možda, potražiti, u nekom bunovnom ideološkom talogu, sličnom polpotovskim eksperimentima?

Pitanje je bilo malo odveć evropeizirano, pre-razionalizovano, a nama je, u jednoj oficijoznoj poseti, trebalo dosta patriotske cenzure da se uzdržimo da ne bismo stvari objasnili mnogo jednostavnije i slikovitije. Danas i ovde nema razloga da se štede oni koje ne treba štedeti. Mi znamo, mi prepoznamo dobro taj tip čoveka-rušitelja. Znamo ga, tako da kažem, i s preda i s profila: pojava je to sirova, silovita i amoralna. Taj tipični specimen tla i krvi, taj bi porušio sve gradove sveta samo da malo pomeri međe i da zahvati nešto veći potes.

Morali smo se, međutim, uzdržati i od jednog težeg priznanja. Među nama, ovde, nije tajna da su i intelektualci doprinosili razaranju gradskih kodova i samim tim, u krajnjoj konsekvenci, potpomagali rušenje gradova. Jer, znamo, i intelektualac se ponekad javlja kao ljubavnik tla, pa, bojim se, i kao ljubitelj krvi ... Da li ste primetili kako se kod jednog našeg/preslavljenog pisca čak i vrhovni ljubavni čin uvek nekako događa u brazdi! Kakav pozdrav podzemnim božanstvima tla i plodnosti i kakva omamljujuća figura književnog erotizma! I gde je tu Tolstoj? Zamislite Anu Karenjinu kako se valja po kukuružištima!

Ritual brazde je u neku ruku obrnut ritualu destrukcije. Površne simboleške analize možda na to i upućuju. U našem slučaju, formalnim analizama uprkos, dva se mehanizma savršeno dopunjuju. Da li je etnički rat prevashodno rat brazde, pa je kao takav samo izgovor, čak alibi za rušenje gradova, ili je rušenje gradova samo cinična tehnologija etničkog čišćenja - gotovo je svedjedno, bar što se posledica tiče.

I opsada Sarajeva, i Karadžićeva nacionalna retorika kojom je opravdava, pokazuju jedinstvo pobuda. Napadi na Sarajevo nemaju za cilj samo da poruše grad, "da ubiju grad u njemu" i da ga kazne za bivši duh tolerancije i kosmopolitizma, već da ga rušenjem preporode i etnički pročiste.

Karadžić predlaže, kao što znate, da se Sarajevo izdela u etničke celine koje nikada nisu bile ni celine ni etničke. Sada, uz mnogo krvi, uz neopisive patnje stanovištva, on to i sprovodi, i pokušava da nasilno prikupi, da prikupi i da ogradi prostorno - etničke enitetitete ... Lepo, lepše biti ne može ... Sad je tako čovek u gradu, sa planine, sa žabljačkih visina, sad je "satir ili divji čovik"², pa stane grad razmeravati, količiti, pregrađivati, testerisati, k'o da mu ga je babo ostavio, pa seče li seče, tranžira. I sve to čini u naše ime, u moje ime, i u vaše, a i na račun Beograda i srpske nacije.

Zar Dobrica Ćosić, pokrovitelj, a razume se, i podstrekač Karadžićev, ne vidi da će na porugu celom svetu, bezumno komadanje Sarajeva ostati još jedna mračna "srpska formula" u istoriji savremene civilizacije! Da li ova kaspaska rapsodija pokriva, možda, i neke njegove, Ćosićeve, lične račune sa gradom, sa gradskom sredinom, gradskim ljudima i gradskim zavrzlamama? Jednostavno se stresam kad o tome moram da razmišljam ...

Uostalom, stresam se i kad se prisetim da je ritual osvećenja i zaposedanja tla (u urbanologiji se jednači sa fundacionim ritualima) u Sarajevu već bio odigran još prošlog proleća. Na barikadama su bili žreci budućeg etnički pročišćenog grada i imali su, valjda kao vrhovni znak prvosvešteničkog dostojanstva, čarape navučene preko lica. Igra je, iz početka, izgledala naivno, a zidovi su isprva bili samo simbolični i nevidljivi. No i takvi, oni su odmah od početka bili neprikosnoveni, **res sacra**, i svako neovlašćeno prekoračenje preko povučenih crta, plaćalo se glavom, na licu mesta. Ko se seća legende o Romulu i Remu shvatiće zabrinjavajuće regresivne karakteristike ove predstave odigrane za široke bosansko srpske mase. Valjalo ih je pozvati na podržavanje uzvišenog čina.

Zidovi su danas već pomalo vidljivi. Oni su obeleženi vatrenim zavesama. Jednog dana, ako vrhovni žrec doista grad izdela po svome, iz zemlje će izdikatati pravi, masivni, betonski zidovi, sa kulama i osmatračnicama, reflektorima, vodovima visokog napona, uz neizbežne video kamere i svakojake dosetke, poznate iz najboljih dana berlinskog zida. Samo, umesto jednog berlinskog, imali bismo najmanje pet-šest sarajevskih.

Bez obzira na neizbežne tehničke akvizicije koje bi nametnuo sam paranoidni karakter zamisli o podeli grada, sve ostalo bi se moglo shvatiti samo kao dalji proizvod jedne vrlo morbidne urbanološke regresije. Ima, međutim neodoljive ironije u tome što fantazme jednog psihijatra pripadaju svetu potpuno zaboravljenih, vrlo arhaičnih slika iz vremena orijentalnih despotija kada se još ni grčki polis nije pomolio, a kamoli tek Aleksandrija. I tako nam je on, umesto Nove Aleksandrije ponudio Stari Vavilon. Umesto grada "plemenitog sinkretizma" u kome bi se kulture, vere pa i jezici susretali i prožimali na svakom koraku, na svakom trgu, u svakoj ulici, i pri svakom susretu, tura pod pod nos grad izdelfen zidovima na kvartove-kazamate, kakvi su u Starom Vavilonu delili ljudske fele prema etnijama, jezicima, kultovima i boji kože ...

Da bih što bolje prikazao kako bi izgledalo to nesrećno vavilonsko Sarajevo, pozvaću se i na Pjera Lotija. Nudim vam da se uživite u jednu, jednu jedinu karadžićevsko-sarajevsku noć ... Pred odlazak iz Isfahana, starodrevnog grada ondašnje Perzije, loti je pozeleo da još jednom, noću, prošeta kroz grad, ali mu je za taj poduhvat bila potrebna prinčeva dozvola. Dozvolu je dobio, pa čak i oružanu pratnju, pa ipak ništa nije išlo glatko. Sa prvim mrakom, sa škripom i čegrtanjem, zatvarale su se oko-

vane kapije, a obgrađene četvrti tonule su u mrak i tišinu. Iz tih, doslovno preko noći uhapšenih delova grada nije se moglo izaći, niti se iz jednog sektora preći u drugi sektor, dakle u najbliži komšiluk. Do zuba naoružani čuvari, u nečujnim patikama, šunjali su se duž zidova. Loti, iako je imao dozvolu sa najvišeg mesta i više no ubedljive pratioce, izgubio je celu noć lomatajući se od jedne zamandaljene kapije do druge. Čuvari su iz straha oklevali, izgovarali se, izvrdavali, i retko je koji bez mnogo vike i pretnji, i bez udaraca kamdžijom po okovanim vratnicama pristajao da otkrine svoju kapiju ... U principu, svako je sa svoje strane zida mogao biti i potencijalni ubica.

Verujem da su se naši domaćini razveselili shvativši da nam je Loti pripomogao u tumačenju urbano-političkih zamisli jednog psihijatra pokolebane pameti. Jedino nisu razumeli odakle toliki zaostali orijentalizmi u snovima jednog već uveliko i u svetu proslavljenog borca protiv Turaka i poturica ... Oni to nisu mogli razumeti, a mi im nismo umeli objasniti ...

Mašta ili, bolje rečeno, arhetipska papazjanija dr. Radovana Karadžića podseća na "orijentalizam" slikara psihotičara. Kao i oni, i on iz svoje uspaljene memeorije vadi nešto što nikada i nigde nije mogao videti i prisvojiti. Sumnjam da je ikada video plan Starog Vavilona i njegovih unutrašnjih zidova, ali baš kao i njegovi pacijenti, on bez ustručavanja iscertava naherentne kapije i pilone, zinule, prozjapljene pa zazidane zidove mrtvih gradova, potkopane, podzidane, okrvavljene kule vavilonske. Pred urbano-političkom freskom tog i takvog, njegovog Sarajeva, iskomadanog pa sahranjenog među orijaške zidove, osećamo istu onu vrstu nelagodnosti kao i pred slikama obolelih tvoraca izgubljenih svetova. I to je dovoljan, veliki, preveliki razlog da se uplašimo.

Članovi Beogradskog kruga možda i neće biti u mogućnosti da baš mnogo doprinesu radanju jednog novog aleksandrijskog Sarajeva. Možda je, stvarno, u pitanju samo moja čudljiva utopijska skica. Ali, vrlo će mnogo pomoći Sarajevu ako - dok je još vremena - zaustave smračene ideje o komadanju živog grada i o njegovom pretvaranju u vavilonsku grobnicu.

Pazite - reč nije o utopiji!

Bogdan Bogdanović, arhitekt, Beograd

¹ E, ja sam vol'o sablje i koplja. A sin mi jarca pečenog! ... Đura Jakšić (1832-1878) ... Aluzija na uobičajne sudare romantičnih snova i trivijalnih želja.

² Naslov speva Matije Antuna Reljkovića (1732-1798)



Miloš BOBIĆ

Urbanitet kao ratni plen

I tada sam doživeo neobičan trenutak zaborava. Nije to bilo sjećanje, već prisustvo u nekom drugom vremenu... bio je samo radostan osjećaj življenja, uzdrhtala saživjelost sa svim oko sebe.

(Meša Selimović, Derviš i smrt, 1966)

Trenutno živim u Holandiji. Izabrao sam Amsterdam tražeći utočište za svoja ubedenja. Moje prvo i konačno odredište: Beograd, našao se u sasvim posebnim uslovima. Iznutra još uvek blizak, ispunjen ljudima sa kojima sam se mogao razumeti, našao se u čudnom okruženju. Odnosno, grad je u njemu oduvek i bio samo smo to prekasno zapazili. Odnos grada i okruženja je izbegao spor sa okruženjem. Izbegao sam da gledam propadanje koje nosi ime grada. To nije sudbina ravna tragici Sarajeva, Vukovara ili Osjeka, ali je istorijska perspektiva slična. Fizičke figure: zgrade, ulice i parkovi će ostati kao podsećanje na nešto što je postojalo. To će znati da protumače samo oni koji su iskusili prethodni duh. U budućnosti to će biti neki sasvim drugi gradovi, sa novim stanovnicima, kulturom i običajima. Kundera je davno anticipirao taj mehanizam tihog uništenja identiteta, a sa njima i kultura. Mnogi starosedeoci Beograda tek treba da pronadju svoje mesto u njemu. Koja je onda suštinska razlika između biti tamo ili **ovde**, danas? Ipak, po svim definicijama, grad je morao biti moderator vlastitog okruženja i to je protivurečnost situacije u kojoj smo. Oduvek sam verovao da urbani duh može da se održi i da sačuva grad od propadanja.

Razvoj definicije urbaniteta odražava i glavne promene koje su se događale u istorijskom razvoju urbanog konteksta. U veoma duhovito zamišljenom razgovoru sa reprezentima pojedinih epoha i kultura Mioto i Jan-Pier Mire otkrivaju najznačajnije karakteristike i shvatanja urbaniteta. Sudeći prema ovim dijalozima u vreme Vitruviusa urbanitet je bio značajna poluga u životu grada koliko i u doba barona Hausmana. Njegovo glavno utočište je sagledavano u redu i grandioznosti forme koja reprezentuje državu. Nasuprot ovome, grčki ideal ga svrstava u red "moralnih asociacija", što se može donekle otkriti u Heglovoj definiciji. Po njegovom mišljenju to je esencijalno civilizovani odnos građana. Koliko se pojam promenio i šta se danas može smatrati glavnom polugom stvaranja i karakteristikom urbaniteta? Svakako da ova dva shvatanja određuju odnos prema urbanitetu, ali i prema ukupnom urbanom kompleksu i danas.

Sedamdesetih i osamdesetih godina ova tema je zao kupljala mnoge danas ekstravagantne stvaraoce na polju arhitekture. Grad je tada imao prioritet u građenju vlastitog kreda i filozofije rada arhitekata. Kritičke ocene nisu izostajale. U eseju "Urban art, urban design or urbanity", Pierre Lucain pokušava da urbanitet definiše kao "četvrtu dimenziju urbanog pejzaža". Po njegovom mišljenju, to je, kao i arhitektura, nedefinisan koncept. Ko kontradiktorno zapaža, da "nasuprot arhitekturi ne-